

BURSA'NIN TARİHİ MAHALLELERİ

ALİPAŞA, HOCAALİZADE, İBRAHİMPAŞA, MAKSEM, NALBANTOĞLU, TAHTAKALE

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	195079
Tas. No:	9561141 BÜRİT

HZ. PEYGAMBER'İN HAC TATBİKATI (TÜM HADİSLER)

Rıfat ORAL*

Giriş

Her dönemi etkileyen bir hac tatbikatı vardır. Geçtiğimiz yüzyılda zihinlerde en çok kalan Malcom-x'in yaptığı hacdır. Söz konusu hac ibadetinden sonra Malcom-x'in hayatı ve Amerikalı zencilerin İslâm'a bakış açısı değişmiştir.¹ Bütün dönemleri etkileyen en önemli hac ise Veda haccıdır. Hz. Peygamberin ömrünün son aylarında gerçekleştirildiği ve bu nedenle Veda haccı olarak isimlendirilen uygulama sonraki asırlara örneklik teşkil etmiştir.

İslâm ümmetinin elinde Hz. Peygamber dönemine ait çok zengin ve kıymetli bir koleksiyon vardır. Bu bilgi koleksiyonuna biz hadis ve rivâyet ilmi diyoruz.² Senetle rivâyet bu ümmetin bir özeliğidir.³ Tarihte başka bir toplumda ya da ümmette böylesine sıkı ve disiplinli bir çalışma görülmez. Bu da İslâm'ın son din olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Allah'ın vadi vardır ve İslâm mesajı kıyamete kadar korunacaktır.

Hz. Peygamber'in hac tatbikatı ya da kısaca Veda haccı olarak bilinen bu uygulama ile ilgili hadis ve siyer kaynaklarında çok sayıda bilgi ve rivâyet bulunmaktadır.⁴ Bunlar sonraki dönem âlimleri tarafından belli ilmi çalışmalar ile düzenlenmiş ve disipline edilmiştir. Fıkıh, tefsir, tasavvuf ve siyer âlimleri yanında özellikle hadis âlimleri; bu rivâyetler

* Selçuk Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdür Vekili.

¹ Bk. Alex Haley, *Malkom-X* (Malik el-Şahbaz), İnsan yayınları, İstanbul 1995

² Bu konuda bk. Kütüb-i tis'a, diğer hadis, siyer ve tabakat kitapları

³ Tefsir, fıkıh, tasavvuf, tarih ve siyer, hatta edebiyat kitaplarındaki bilgiler bile senetlerle zikredilmiştir. Örnek olarak bk. Taberi, *Câmiu'l-Beyân An Tevli Âyil-Kurân*, *Tarihu'l-Müluk*, el-İsfehani, *el-Eğani* vs.

⁴ Bk. Temel hadis kitapları Hac bölümü, Siyer ve tarih kitapları Veda Haccı bölümü.

ve senetleri üzerinde çalışmışlar, bu rivâyetlerin sahihini sakiminden ayırmak için ciltler dolusu eser telif etmişlerdir.⁵ Kütüphaneye girdiğinizde en zengin kısım olarak hadis bölümünü görürsünüz. Hadis metinleri, şerhler, cerh-tadil kitapları vs. Binlerce eser. Bu kadar zengin koleksiyondan tarih boyunca azami derecede istifade edilmiştir. Belki bu konuda ihmal edilen ya da zaman bulunamayan en önemli çalışma bu rivâyetlerin kronolojik sıraya konulması ve Hz. Peygamber'in hayatını gün gün ya da saat saat tespit edilmesidir. *Meğazi* ve *Tabakât* kitaplarında Peygamberimizin savaşları teferruatlı olarak anlatılır.⁶ Aynı teferruatlı bilgi ve çalışmayı savaş dışındaki hayatı hakkında bulamazsınız. Benim kafamdaki en önemli proje budur:

Hız. Peygamberin hayatını Mekke ve Medine merkezli olarak gün gün tespit etmek. Bence bu mümkündür. Çünkü elimizde bu imkânı sağlayacak zengin bir hadis koleksiyonu vardır. Önemli olan değişik dallardan katılan ilim adamlarından oluşacak bir araştırma ve tahkik komisyonu kurabilmektir. Belki de bundan daha önemlisi bu heyetin sürekliliği ve üretici olmasıdır. Bu konuda ben bir başlangıç olması düşüncesi ile Veda Haccını inceledim. Medine'den yola çıkış, hac ibadeti ve tekrar dönüşü de hesaba katarsak 27 gün olarak tespit edilen hac yolculuğunu gün gün, hatta saat saat tespiti için iki yıl çalıştım. Ortaya güzel bir eser çıktı. Bu eser de Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında çıktı. Bu konuda en geniş çalışma İbn Hazm'ın *Haccetül-Veda* adlı çalışmasıdır.⁷ Başkanlıktan çıkan söz konusu eserimiz ise ondan daha geniştir, ayrıca bilgilerin kaynakları dipnotlarda gösterilmiş olup coğrafya hakkında da teferruatlı bilgi verilmiştir. Bu şekildeki çalışmalar hadislerin ve özellikle Kur'an'ın doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.

Peygamberimizin Mekke'deki 13 yıllık çileli ve sıkıntılı tebliğ hayatı hicret ile yeni bir ivme kazanmış ve *hicret yurdu* Yesrib'de güvenlik içinde, herkesin inancını özgürce yaşayacağı bir kentin inşasına başlanmış, adına da *Medine* denmiştir. Yaklaşık 10 yıllık bir süreçte Yesrib kenti Medine'ye dönüşmüş ve kıyamete kadar sürecek yeni bir vizyon ve misyon yüklenmiştir. Bu kent artık Peygamber'in Medine'sidir ve merkezi Mescid-i Nebî'dir.

⁵ Tahriç kitapları; Zeylai, *Nasbu'r-Raye*, İbn Abdilber, *et-Temhid*, İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, Ayni, *Umdetü'l-Kari* vd.

⁶ Bk. Vakıdi, *el-Meğazi*; İbn Hişam *el-Meğazi*, İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra* vd.

⁷ İbn Kesir de *es-Siretü'n-Nebeviyye* adlı eserinde bunu zikreder. Bk. II/360, *Daru'l-kütübi'l-ilmiyye*, Beyrut, Ts

Veda Haccı Günleri

Peygamber Efendimiz çok yorucu ve yıpratıcı 23 yıllık risalet çalışmasının sonuna gelmiş, Kur'ân'ı tümüyle insanlara tebliğ etmiş, temiz bir toplum ve güçlü bir devlet kurmuştu. Kur'ân'da emredilen bütün ibadet şekillerini insanlara tek tek öğretmişti. Geriye tek şey kalmıştı; bütün ibadetleri içine alan ve geniş katımlı olarak her yıl icra edilecek uluslararası (doğal ve sivil) bir kongre niteliğinde olan hac ibadeti. Veda haccı yaklaşık 120 000 kişi ile eda edildi. Bu, Arabistan'ın o güne kadar gördüğü en büyük sayı idi. Veda haccını yedi başlıkta toplamak mümkündür: 1-Hac İlânı ve Hazırlıklar, 2-Medine'den Hareket, 3-Mekke'ye Giden Yol, 4-Mekke: Hac Merkezi, 5-Hac Günleri, 6-Mekke'den Ayrılış, 7-Medine'ye Giden Yol

1-Hac İlânı ve Hazırlıklar

Hicretin 10. yılı Ramazan ayında Rasûlullah ve Cebrail Kur'ân'ı iki defa mukâ'bele ettiler. Sanki bu bir veda okuyuşuydu/mukâ'belesiydi. Şevval ayında Peygamberimiz bütün bölgeye ve Arabistan'a elçilerle haber gönderdi: Zilhicce ayında geniş katımlı bir hac yolculuğu yapılacak ve buna Hz. Peygamber de katılacaktı. Medine ve çevresinde bir heyecan dalgası yayılmıştı. Bir sene önce gerçekleşen Hz. Ebû Bekir'in başkanlığındaki hac ibadeti ile Mekke şehri hacca hazır hale getirilmiş ve bütün cahiliye uygulamalarından temizlenmişti. Mekke dâhil bütün bölge Hz. Peygamber'in haccını bekliyordu. Bu heyecan dalga dalga diğer kentlere ve çöle yayıldı. Güney'de Yemen'e ve kuzeyde Mute'ye kadar uzanan topraklardaki yüz binlerce insan Hz. Peygamber'in hareket haberini bekliyordu.

2-Medine'den Hareket

Zilkade ayının 25'inde Hz. Peygamber'in hareket edeceği öğrenildi. O gün hacca gitmek isteyen insanlar hazırды. Develer süslendi, yiyecekler yüklendi ve kurbanlıklar hazırlandı. Peygamberimiz emir verince Medine'den hareket başladı. İlk durak mikat mahalli Zilhuleyfe idi.

3-Mekke'ye Giden Yol

a- Medine'den yola çıktıktan sonra Peygamberimiz yol boyunca coğrafyanın tarihsel önemi hakkında bilgi verdi. Bunlar sırasıyla

(1)- Akik vadisi:⁸ Yolculuğun 2. Günü Akik vadisine ulaşıldı. Akik; Medine ile Mekke arasındaki ilk merhalelerdir. Burada Zilhuleyfe bulunmaktadır.

“Rasûlullah (Akik vadisine ulaşınca) şöyle dedi:⁹ “Bu gece Rab-bimden biri (Cebrail)¹⁰ geldi ve dedi ki: “Bu mübarek vadiye namaz kıl ve hac içinde bir umre (yapacağım) de!”

Akik vadisinde ihramlı bir kadın doğum yaptı ve nifas gördü: Cabir b. Abdullah (bu olayı şöyle) anlattı:¹¹ “...Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte (hac için) yola çıktık. Hz. Ebû Bekir'in zevcesi Esmâ bt. Umeyy, *Zilhuleyfe'de* Muhammed b. Ebû Bekir'in doğumundan dolayı nifas gördü, Peygamberimize haber gönderip: "Ben ne yapacağım?" diye sordu. Peygamberimiz: "Yıkan, bir kumaş ile (kan gelen yeri) sar/ka-pat ve ihrama gir!" buyurdu.”

(2)- Ravha vadisi:¹² Yolculuğun 3. günü Ravha vadisine ulaştı. Orası önemli bir vadidir. Çünkü Hz. Musa, Ravhâ vadisine 70.000 kişi

⁸ Akik, Arapça'da vadi ve dere yatağı manasındadır. Ayrıca dere yataklarında daha çok bulunan değerli taş Akik denir. Bu kelime Avrupa dillerine agate (achat) kelimesi olarak geçmiştir. Burası hurmalıkları ve pınarlarıyla meşhur olup Harrût'l-vebera ile Medine'den ayrılmaktadır. Akik'te sahabeden Sa'd b. Ebû Vakkas, Sa'd b. Âs ve Said b. Zeyd'in yazlık evleri vardır. Peygamberimiz zamanında Medine'den Mekke'ye giden yolun ilk merhalesi Akik üzerinden Zilhuleyfe'ye ulaşırdı.

Bk. DİA, Akik md.; Ayrıca bk. Sa'd b. Abdullah, *Mu'cemü'l-emkine el-varide zikruha fi Sahihi'l-Buhârî*, 310

⁹ Ahmed b. Hanbel, I/24; Buhârî, Hac 15 ; Ebû Davud, Müzaraa, 13 (2212)

¹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, III/392

¹¹ Uzun bir hadisten ilgili bölüm alındı. Bk. Ahmed b. Hanbel, III/320; Müslim, Hac, 147 (1218)

¹²Ravhâ: Medine'ye 80 km. uzaklıkta bir kasabadır. Burada bir çok kuyu bulunmaktadır. Ravhâ'dan iki mil ilerde Munsaraf mescidi (مسجد المنصرف) bulunmaktadır. Ravhâ'dan 4 km. uzaklıkta İrku'z-Zabye, 8 km. uzaklıkta Munsaraf bulunmaktadır. Buranın günümüzdeki adı Müseycid (المسيجد) dir. Sel Ravhâ'dan Munsarafa doğru yol açtığı için buraya Munsarafu'l-Ravhâ da denmektedir. Bk. Sa'd b. Abdullah, age., 261, 262

ile uğramıştı. Ayrıca 70 peygamber gelip bu vadide namaz kılmıştı, Peygamberimizin atalarından Mudar b. Nizamın de kabri buradaydı.¹³

* Rasûlullah (s.a.v) (yolda) şöyle anlattı: ¹⁴ "Ravhâ'daki kayalık yere 70 Peygamber uğradı, onlar yalınayaktı, üstlerinde de aba vardı, Sonra Beyt-i atik'e (Kâ'be'ye) yöneldiler. Onlardan birisi de Allah'ın Peygamberi Musa idi."

Hz. İbrahim'den sonraki peygamberler hacca gelmişlerdi. Peygamberimiz Medine'den yola çıktıktan sonra Mekke'ye giderken önceki peygamberlerin geçtiği yerleri ve bazı hallerini haber verdi.

* Ayrıca Rasûlullah (s.a.v) şöyle dedi: ¹⁵ "Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki; Meryem oğlu İsa (gelecekte), Ravhâ'nın içinden hac veya umre ya da her ikisini birleştirerek (temettu/kıran için) telbiye getirecektir!" buyurdu. İmam Nevevi, Sahih-i Müslim şerhinde bu hadisle ilgili şöyle bir yorum yaptı: "Söz konusu olay Hz. İsa'nın dünyaya tekrar inmesinden sonra olacaktır. Peygamberimiz bu olayı Allah'ın izni ile haber vermektedir."¹⁶

(3)- Yolculuğun 4. ve 5. Günleri

a -Üsâye'de yaşananlar: Üsâye'ye varıldığında Hz. Peygamber'in devesi kayboldu ve Arc'da bulundu. Üsâye, bir mekân ya da Ruveyse yolu üzerindeki bir kuyunun adıdır.¹⁷ Peygamberimiz (s.a.v) orada konakladı. Azığı Hz. Ebû Bekir'in devesinin üzerindeydi. Hz. Ebû Bekir'in kölesi Ukbe, orada biraz istirahat etti, ancak uyuya kaldı. O sırada deve çöktüğü yerden kalkarak yularını kölenin elinden kurtardı ve vadinin

¹³ Semhûdi, Ali b. Ahmed, *Vefâu'l-vefâ bi ahbari Dari'l-Mustafa*, İhyau't-türasi'l-Arabî, Beyrut, 1404, IV. Baskı; IV/1222.

¹⁴ Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, *Müsned*, Daru'l-me'mûn li't-türas, Dimeşk, 1404/1984; VII/562 (4275); Heysemî, Nuruddîn Ali b. Ebû Bekir, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrût, 1986; III/220 (Burada zayıf bir râvi vardır: Said b. Meysere)

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, II/240, Müslim, Hac 216 (1252)

¹⁶ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhiddîn b. Şeref, *Şerhu Sahîhi Müslim (el-Minhâc)*, Tashih: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrût, 1995; VIII/234; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, VI/493

¹⁷ Zûrkani, Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf, *Şerhu'l-Muvatta*, Daru'l-kütübi'l-ilmiiye, Beyrut, 1411; II/372

içinde kayboldu. Ukbe, uyanınca yola devam etti. Devenin de bu yolda gittiğini sanıyordu. Deveyi yolda arıyor, soruyor, fakat hiç kimseden bir haber alamıyordu.

Peygamberimiz Arc'da konakladı.(Sonra konakladığı yerin avlusuna oturdu. Hz. Ebû Bekir geldi ve onun yanına oturdu. Hz. Âişe geldi ve Rasûlullah'ın öbür tarafına oturdu. Esmâ da geldi ve babasının yanına oturdu.)¹⁸ Hz. Ebû Bekir'in uşağı Ukbe ise öğleye doğru, yalnız başına çıkıp gelince, Hz. Ebû Bekir: "Deven nerede?" diye sordu. Ukbe: "Kayboldu" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Yazıklar olsun sana! O yiyecekler yalnız bana ait olsa, önemli değildi. Fakat onlar Rasûlullah ile ev ehalesine aitti!" dedi. (Bu arada Rasûlullah'ın azık devesinin kaybolduğunu haber alan Nadle oğulları Peygamberimize yiyecek getirdiler. Rasûlullah şöyle seslendi: "Gel, Ey Ebû Bekir! Allah sana temiz yiyecek gönderdi."¹⁹ (Peygamberimiz, kölesine kızan Ebû Bekir'e: "Sâkin ol! Bu iş ne sana, ne de seninle birlikte bize aittir. Köle, senin deveni kaybetmemeye son derecede istekliydi!" buyurdu. Allah Rasûlü ve onun ev halkı, ayrıca Hz. Ebû Bekir ile Peygamberimizin yanında bulunan herkes söz konusu yiyekten doyuncaya kadar yediler.)²⁰

Aradan çok zaman geçmemişti ki, insanlardan kalanları toplayarak arkadan gelen Safvan b. Muattal, azık devesini bulunca Peygamberimizin çadırının önünde ıhtırdı ve Hz. Ebû Bekir'e: "Bak! Malından bir şey kaybetmiş misin?" dedi. Hz. Ebû Bekir gelip baktı ve: "Su içtiğimiz kaptan başka bir şey kaybetmemişiz" dedi. Ukbe: "O kap benim yanımdaydı" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Allah emaneti sana teslim etti" dedi.

b-Lahyu Cemel'de hacamat: Peygamberimiz yolda Lahyu Cemel isimli mekânda başından, ayağından/topuğundan kan aldırıldı. Bundan zaruret ya da hacet sebebiyle bir kişi ihramlıyken kan aldırabilir, hükmü çıkmaktadır. Lahyu Cemel; Mekke ile Medine arasındaki Sukyâ'ya 7 mil uzaklıkta bir su kuyusudur.²¹

¹⁸ Bu kısım Vakıdî'nin başka rivâyetidir. Bk. *Meğazi*, II/436

¹⁹ Bu kısım için bk. Vakıdî, II/436

²⁰ Bk. Vakıdî, II/436

²¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, X/150

c-Ebvâ'da av eti: İhramlı kişi, kendisi için avlanan hayvanın etini yiyemez: Ebvâ'da yaşanan olay şu şekildedir:²² Rasûlullah (s.a.v) Çarşamba günü Sukyâ'da²³ konakladı. Sonra (hareket etti ve) Ebvâ'da²⁴ sa-
bahladı. Sa'b b. Cessâme ona kanı damlayan bir yabani merkep parçası (budu) hediye etti. Rasûlullah: "Biz ihramlıyız" diyerek bunu reddetti.

(3)- Ezrak vadisi:²⁵ Peygamberimiz (yolculuğun 7.günü), Ezrak vadisine uğradığı zaman;²⁶ "Bu hangi vadidir?" diye sordu. "Ezrak vadisidir!" dediler. Peygamberimiz: "Musa'yı (şehadet parmaklarını kulaklarına koyup)²⁷ güür sesiyle izzet ve celâl sahibi Allah'a telbiye (icabet) ederek bu vadiden geçerken/yokuştan inerken görür gibiyim" buyurdu

²² Vakidî, II/437; Bu rivayetin benzerini İbn Abbas da rivâyet etti. Bk. Ahmed b. Hanbel, IV/38; Müslim, Hac 54 (1194); Nesâî, Menasikü'l-hac 79 (2819); Nesâî rivâyetinde Ebva, ismi sarîh olarak zikredilmektedir.

²³Sukyâ: Mekke ile Medine arasında hac yolundaki bir kasabadır. Sukyâ denmesinin sebebi, burada tatlı su kaynaklarının bulunmasıdır. Cuhfe'ye uzaklığı 19 mildir.Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-Büldan*, III/228; Sa'd b. Abdullah, age., 280, 281

²⁴ *Ebvâ*: Mekke ile Medine arasında Medine'ye daha yakın bir yer olup Sükyâ ile Cuhfe arasındadır. Medine'ye uzaklığı ise 190 km.dir. Burası Râbiğ'e bağlı bir köydür. Peygamberimizin annesi burada vefat etmiş ve kabri de buradadır. Peygamberimizin babası Abdullah Medine'ye hurma toplamak için gitmişti. Ancak orada vefat etti. Hanımı Amine her sene kocası Abdullah'ın kabrini ziyarete giderdi. Abdullah'ın ölümünün 6. yılında Amine oğlu Muhammed ve cariyesi Ümmü Eymen ile Medine'ye gitti. Orada akrabaları Beni Neccar'ı ziyaret ettikten sonra Medine'ye dönerken Ebvâ'ya geldiklerinde Amine vefat etti. Bugün bu kabir Ebvâ'ya birkaç km. uzaklıkta *Ümmü'n-Nebi* denilen mevkide olup etrafı taşlarla çevrilmiştir. Kabrini üzerine önceden olduğu bilinen bina ise yıktırılmıştır. Ayrıca Ebvâ'da Veda haccına giderken Peygamberimizin namaz kıldığı *Remâde Mescidi* de bulunmaktadır. Bk. Sa'd b. Abdullah, age., 17-18; DîA, Ebvâ md.

²⁵*Ezrak*: Hicaz'da bir vadidir. *Emec*'in arkasındadır. Kendisiyle Mekke arasında bir mil vardır. Emec ise mezraaları olan bir yerdir.Bk. Yâkut, age., I/168; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, III/414

²⁶ Ahmed b. Hanbel, IV/215; Müslim, İman 268 (166); İbn Mace; Menasik 4 (2891)

²⁷ Bu ziyade için bk. Müslim, İman 268 (166); İbn Mace; Menasik 4 (2891)

(4)- Herşa yokuşu: Daha sonra Rasûlullah (aynı gün) Herşâ yokuşuna geldi:²⁸ "Bu hangi yokuştur?" diye sordu. Oradakiler: "Herşâ (veya Lefet)²⁹ yokuşu" dediler. Peygamberimiz: "Yunus peygamberi, yuları liften olan kızıl bir devesi üzerinde, sırtında yünden bir abâ olduğu halde, buradan telbiye ederek geçtiğini görür gibiyim" buyurdu.

(5)- Ufsan vadisi: Peygamberimiz (s.a.v) hac yolculuğunun 8. günü Ufsan³⁰ vadisine varınca dedi ki: "Ey Ebû Bekir, bu hangi vadi-dir?" Hz. Ebû Bekir: "Ufsan vadisidir" deyince Rasûlullah şöyle buyurdu: "*Hud ve Salih Peygamberler izarları³¹ abaları³² ve ridaları³³ yünden³⁴ olduğu halde yularları liften genç kızıl develer üstünde Beyt-i Atik'i (Kâ'be'yi) hac niyetiyle telbiye getirerek bu vadiye uğrayıp geçtiler.*"³⁵

(6)- Merru'z-zahrân'a varış ve ayrılış: Peygamberimiz (s.a.v) (yolculuğun 9. günü olan) Pazar günü Merru'z-zahrân'a³⁶ (مر الظهران) uğradı

²⁸ Ahmed b. Hanbel, IV/215; Müslim, İman 268 (166); İbn Mace; Menasik 4 (2891)

²⁹ Bu ziyade için bk. İbn Mace; Menasik 4 (2891)

³⁰ *Ufsan*; Mekke'ye 80 km. uzaklıkta bir kasabadır. Hz. Peygamber hicret, umre ve veda hacci yolculuklarında burada konaklamıştır. Hudeybiye yolculuğunda burada Salat-i havf kıldırmıştır. Burada yetersiz ve içilemeyecek kadar acı suyu olan bir kuyu vardır. Hz. Peygamber'in mucizesiyle suyu bollaşmış ve tatlı hale gelmiştir. Bugün bile kendisinden bir depo ve beş adet musluk ile su alınıp içilen kuyu Bi'ru Tefle olarak anılmaktadır. Bk. Öztürk, Necati, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, II: Baskı, s. 96

³¹ Yani peştamalları

³² kalın giysi

³³ belden yukarıdaki giysileri

³⁴ Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Fâik fi ğarîbi'l-hadîs*, Thk.: Ali Muhammed el-Buhârî, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, II. Baskı, Ts., I/243

³⁵ Ahmed b. Hanbel, I/232 (Ş. Arnavud: Zayıf); Heysemî, *Mecma'*, III/220 (Seneddeki Zem'a b. Salih hakkında bazı şeyler söylendi, ama sika kabul edildi.); İbn Hacer, zayıf dedi. Bk. *Takribu't-Tehzib*, No: 2035; Elbani, *Daifu't-Terğib ve't-Terhib*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad; I/179 (713)

³⁶ Merru'z-zahrân; günümüzde Cümûm adı ile bilinmekte olup, Mekke'nin 28 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Mekke'nin fethi seferine Peygamberimizin 10 000 kişilik ordusuyla konakladığı ve gece her nefere bir ateş yakmasını emrettiği yerdir. Bk. Öztürk, Necati, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, 97

ve akşama kadar orada kaldı.³⁷ Sonra oradan ayrılıp *Serife* geldiği zaman güneş battı. Zi Tuvâ'da sabahladı, sonra Mekke'ye girdi.³⁸

(a) Serif'te hayız gören kadın: Hz. Âişe (r.ha) anlattı:³⁹ Rasûlullah (s.a.v) ile sadece hac yapmayı düşünerek yola çıktık. Serif'e⁴⁰ gelince hayız kanı geldi. Ben bu hale ağlarken yanıma Rasûlullah geldi ve "Seni ağlatan nedir?" diye sordu. Ben: "Bu yıl hac yolculuğuna çıkmamış olmayı ne kadar isterdim" dedim. Peygamberimiz: "Sen galiba hayız gördün?" dedi. Ben: "Evet!" dedim. Peygamberimiz: "Bu, Allah'ın, Âdem'in kızlarına yazdığı/takdir ettiği bir şeydir. Sen hacılarının yaptığının (hepsini) yap! Sadece temizleninceye kadar Beytullah'ı tavaf etme!" buyurdu.

-Güneş battığında Mekke'ye varıncaya kadar akşam namazını kılmadı. Keda ve Küda arasında geceledi. Sabah olunca gusül aldı ve Mekke'ye girdi.⁴¹

4-Mekke: Hac Merkezi

a- Kâ'be: Peygamberimiz yolculuğun 10. Günü Mekke'ye gelince ashâbı ile beraber önce Kâ'be'ye gitti. Kâ'be'nin avlusuna (metaf alanına) Beni Şeybe kapısından girdi. Kâ'be'yi görünce önce dua etti, sonra tavafa başladı. Daha sonra Safa ile Merve arasında sa'y yaptı.

b- Tavafta ızdıba (erkekler için); İmam Malik dışındaki müctehidlere göre ızdıba müstehaptır. Hanefilere ve Hanbelilere göre sadece

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, II/173; Vakıdî Pazartesi günü ulaştığını söyler. Bk. *Meğazi*, II/438

³⁸ İbn Sa'd, II/173

³⁹ Ahmed b. Hanbel, VI/273, Buhârî, Hayz 7; Müslim, Hac 119 (1211); Ebû Davud, Menasik 23 (1782)

⁴⁰ *Serif*: Mekke'den Medine'ye giden hac yolundaki bir yerdir. Burası Mekke'ye yakın uzun vadilerinden birisidir. Serif, suyunu Mekke'nin kuzey doğusundaki *Cirane* (الجعرانة) tarafından alır. Orada mezralar ve üç adet kuyu bulunmaktadır. Serif'te vadinin sağ tarafına düşen yerde Meymune annemizin kabri vardır. Burası Ten'im'e 10 km. uzaklıktadır. Ziraat arazilerinin çoğuna binalar yapıldığı için şimdi buralara iki veya üç kata imarlı binalar yaklaştı. Serif Mekke'ye 10 mil uzaklıktadır. Bk. Sa'd b. Abdullah, age., 279

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, II/173

tavafta ızdıba müstehaptır. Şâfîilere göre ise hem tavafta, hem de sa'yda müstehaptır.⁴²

c- Binekle tavaf ve sa'y: Veda haccında Rasûlullah (s.a.v) Beytul-lah'ta tavafı ve Safa ile Merve arasındaki sa'yi bineği üzerinde yaptı. Böylelikle insanlar onu görsün, onlara rehberlik yapsın ve sorularını sorsunlar. İnsanlar onun etrafını kuşatmışlardı.⁴³

d- Hacda iki defa sa'y: Bize intikal eden sahih rivâyetlere göre, Peygamberimiz Mekke'ye geldiğinde bir tavaf ve bir sa'y yaptı. Sonra ifaza ve veda tavaflarını yaptı. Peygamberimizin (s.a.v) ikinci defa sa'y yaptığına dair Hz. Ali, İbn Ömer, Abdullah b. Mes'ûd ve İmran b. Husayndan gelen zayıf rivâyetler bulunmaktadır. Fıkıhta zayıf rivâyetlerle amet etmek câizdir.⁴⁴ Abdullah b. Mes'ûd (r.a) bu konuda şöyle dedi:⁴⁵ "Rasûlullah efendimiz (s.a.v); umresi ve haccı için iki tavaf ve iki say yaptı. Ebû Bekir, Ömer, Ali ve İbn Mes'ûd da böyle yaptılar."

e- İhramdan Çıkmak: Peygamberimiz (s.a.v) Safa ile Merve arasında sa'yini bitirdikten sonra yanında kurbanlık getirmeyenlere ihramdan çıkmalarını emretti ve bunun umre olacağını belirtti. Kurban kesmeye gücü yetmeyenlere oruç tutmayı emretti. Çünkü fakir veya zengin olsun bütün ümmetinin umre ile haccı birleştirmesini (temettu/kıran yapmasını) istiyordu.⁴⁶

f- Daha sonra Hz. Peygamber Ebtah'a (Batha'ya) gitti ve ve Terriye gününe kadar orada kaldı. Bu aslında bir güç gösterisi ve meydan okumaydı. Çünkü hicretten önce müşrikler Müslümanları bu bölgede 3

⁴² İbnü'l-Hümmam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Daru'l-fikr, Beyrut, Ts., II/452; Şirazi, Ebû İshak İbrahim b. Ali, *Mühezzeb fi fikhil-İmami's-Şafîi*, Daru'l-fikr, Beyrut, I/223; Nevevi, *Mecmu'*, Daru'l-fikr, Beyrut, 1417/1996; VIII/21; İbn Müflih, *Mübdî'*, III/213, 218; Azimâbâdi, Muhammed Şemsül-hak, *Avnü'l-Ma'bûd*, Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1415, II. Baskı, V/236; Mübârekpûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetül-ahvezî şerhu Câmii't-Tirmizî*, Tsh.:Abdülvehhâb Abdüllatîf, Kahire, Ts., II. Baskı, III/506; Şevkani, *Neylü'l-evtar*, V/111

⁴³ Ahmed b. Hanbel, III/317; Müslim, 254 (1273); Ebû Davud, (1880); Nesâî, *Kübra*, II/396, (3902), 413 (3969)

⁴⁴ Bu rivâyetler ve yorumları için bk. Zeylai, *Nasbu'r-riye*, III/109-111; İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/144-147

⁴⁵ Darekutnî, II/264 (132) (İsnada zayıf râviler bulunmaktadır.)

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, II/139; Buhârî, Hac, 103; Müslim, Hac, 174 (1227); Ebû Davud, Menasik, 24 (1805)

yıl muhasara altında tutmuş, hatta onlara yiyecek satımını bile yasaklamışlardı. İnsanlar neredeyse helak olacaktı. Hatta muhasaranın akabinde Hz. Hatice ve Ebû Talib'in çok zayıfladıkları ve bundan öldükleri nakledilir. İşte o günlerin hatırasına Peygamberimiz Batha'da çadır kurdu ve konakladı.

Hz. Peygamber Mekke'de bulunduğu sürece hiçbir evde kalmadı. Hatta akrabası Ümmü Hani'nin evlerin birinde konaklama teklifini reddetti ve çadırda kaldı. Belki de bu, Mekke'den Allah için hicret etmenin bir sonucu ve mesajıydı. Peygamberimiz Muhacirlere de Mekke'de 3 günden fazla kalmamalarını emretti.

O sırada Hz. Ali ve Ebû Musa el-Eş'arî Yemen'den geldiler. Toplanan zekât develeri ve malları getirdiler. Peygamberimiz terviyeden bir gün önce hutbe verdi. Terviye günü (7 Zilhicce) Mina'ya hareket etti ve orada bir gün kaldı.

5- Hac Günleri

a- Mina'da konaklama ve Hayf mescidi: Peygamberimiz Terviye günü (8 Zilhicce) Mina'ya vardığında öğle namazı dâhil beş vakit namazı burada kıldı. ⁴⁷ İbn Abbas (o günü) anlattı:⁴⁸ "Rasûlullah (s.a.v) Mina'da öğle ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. Sonra kuşluk vaktinde Arafat'a gitti."

Mina'da Hayf mescidi bulunmaktadır. Burda Hz. Musa dâhil 70 peygamber namaz kılmıştı. Ayrıca burada yetmiş peygamberin kabri olduğu nakledilmektedir. Rivâyetlerde yetmiş kelimesi çokluktan kinaye ya da hakiki manasında kullanılmış olabilir.⁴⁹ Rasûlullah (s.a.v) dedi:⁵⁰

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, I/303, (Ş. Arnavud: Sahih)

⁴⁸ Tirmizî, Hac 50 (879), (Tirmizî: Seneddeki İsmail b. Müslim hakkında hıfzı açısından bazı itirazlar bulunmaktadır.) (Elbani: Sahih), Hac 50 (880) (Tirmizî: Seneddeki Miksem hakkında; Şu'be onun Abdullah b. Abbas'tan naklettiği beş hadisi saydı, ancak bu hadis onlar arasında yoktu), (Elbani: Sahih)

⁴⁹ Taberanî, *Kebir*, XII/414 (13525); Heysemi, bunun Bezzar tarafından da rivâyet edildiğini ve ricalinin sika olduğunu belirtti. Bk. Münâvi, *Feyzu'l-Kadir*, IV/259

⁵⁰ Taberanî, *Kebir*, XI/452; (Heysemî, senedde Ata b. Saib bulunmaktadır. Kendisi ihtilat etmiştir, dedi. Bk. *Mecma'*, II/221; (Elbani: Hasen liğayrihi. Bk. *es-Silsiletü's-Sahihâ*, V/35, No: 2023)

“Hayf mescidinde 70 peygamber namaz kıldı. Musa da onlardan birisidir, sanki onu görür gibiyim; liftten yular takılmış Şenûe (Yemen)⁵¹ devesi üzerinde ihramlı olarak üzerinde iki parça Katavan⁵² mamülü (gibi beyaz) kumaş (ihram) bulunmaktaydı.”

b- Arafat vakfesi: Cahiliye döneminde Kureyşliler Arafat'ta vakfe yapmazlardı: Hatta Kureyş kabilesi Rasûlullah'ın (s.a.v) Müzdelife'yi geçmeyip orada vakfe yapacağını düşünüyorlardı. Peygamberimizin yanında yürüyen Nevfel b. Muaviye ed-Deylemî : “Ey Allah'ın Rasûlü! Kavmin (Kureyş) senin, (önce) cem mekânında (Müzdelife'de) vakfe yapacağını zannediyorlar” deyince Rasûlullah şöyle buyurdu: “Ben nübüvvetten önce de onlara muhalefet ederek (önce) Arafat'ta vakfe yapmıştım.”⁵³

c- Arafat hutbesi: Veda haccında Arefe günü Peygamberimiz konuşma yaptı, şöyle diyordu: ⁵⁴ “*Ey insanlar, vallahi tam bilemiyorum, (ama) herhalde bu günden sonra bu mekânda sizinle bir daha buluşamayacağım. Benim sözümü dinleyip ondan ibret alana/başkasına aktarana Allah rahmet etsin. Nice fıkıh (bilgi) sahipleri var ki gerçekte bilgi kabiliyetleri yoktur. Nice fıkıh sahipleri de var ki kendilerinden daha fakih (bilge) olana giderler/sözü aktarırlar (Siz de bunları başkalarına aktarın).*”

Bu gününüzün, ayınızın ve beldenizin saygınlığı gibi her birinizin canı ve malı saygındır/hukûkî koruma altındadır. Bilin ki kalpler üç şeyde hainlik yapamaz/yapmamalı; Allah için amelde ihlâslı olmada, yöneticilere nasihatte bulunmada ve Müslüman cemaatten ayrılmama konusunda. Onların duaları arkalarından kendilerini kuşatır.”

Rasûlullah Arafat'taki diğer konuşmalarında ise: (1) Kutsal ayların öneminden bahsetti. (2) Cahiliye adetlerinin ayağının altında olduğunu söyledi. (3) Özellikle kan davası ve faiz ayağının altındadır, buyurdu.

⁵¹ Şenûve/Şenûe (شَنُوَّة/شَنُوَّة); Yemen'de bulunan bir yer ismidir. Nevevi, *Şerhu Sahihi Müslim*, II/226

⁵² Katavan (قَطْوَان); Kufe'de bir yer ismidir. Bk. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XV/191

⁵³ Vakidî, II/441; Benzer rivâyet Cabir b. Abdullah'ın uzun rivâyetinde de geçmektedir.

⁵⁴ Darimi, Abdullah b. Abdürrahman, *Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992, Mukaddime 24 (233) (Hüseyn Selim Esed: Hasen); Vakidî, II/442

(4) Eşlerinize iyi davranın, benden sonra Allah'ın kitabına yapışarsanız sapmazsınız, dedi.⁵⁵

d- Hacda Arefe günü oruç: (Arafat'ta)⁵⁶ Arefe günü oruç tutma konusu Abdullah b. Ömer'e (r.a) sorulunca şöyle dedi: "Hz. Peygamber (s.a.v) ile hac yaptım, o oruç tutmadı. Hz. Ebû Bekir ile hac yaptım, o oruç tutmadı. Hz. Ömer ile hac yaptım, o oruç tutmadı. Hz. Osman ile hac yaptım, o oruç tutmadı."⁵⁷

e- Arafat'ta ölen kişi: Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte (Arefe günü)⁵⁸ bir adam vardı. Bu kişi ihramda iken bineği onu üstünden atıp boynunu kırdı ve bu kişi öldü. Rasûlullah şöyle dedi: "Onu su ve (temizleyici madde) sidr ile yıkayın. İki kumaş ile kefenleyin. Ona güzel koku sürmeyin ve başını da örtmeyin. Kıyamet günü o, telbiye getirdiği halde haşrolacak."⁵⁹

f- Arafat'ta sorulan sorular: Hz. Peygamber'e Arafat'ta birçok soru soruldu. Bunlardan birisini, belki de en önemlisini Abdurrahman b. Ya'mer ed-Dîlî şöyle anlattı:⁶⁰ Rasûlullah'ı (s.a.v) Arefe günü vakfe halinde gördüm. Necd ehlinde insanlar geldi ve dediler ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Hac nasıldır?" Rasûlullah şöyle buyurdu: "*Hac Arafat'tır.*⁶¹ *Kim Cem mahalli (Müzdelife) gecesi sabah namazı vaktinden önce (Arafat'a) gelirse hacı tamamlamış olur. Mina geceleri (bayram hariç) üç gündür. Kim iki günü tamamlayıp giderse ona bir günah yoktur. Kim de (3. gün) kalırsa ona da bir günah yoktur.*"

g- Arefe günü dua: "Rasûlullah Arefe günü dua etti ve dedi ki: "Benim ve benden öncekilerin Arefe günü en çok yaptığı dua şudur: *Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerikeleh lehü'l-mülkü velehü'l-hamdü biyedihî'l-hayr ve hüve ala külli şeyin kadîr. Allahümmec'al fi kalbî nuran ve*

⁵⁵ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, *Kübra*, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074)

⁵⁶ Tirmizî'deki ziyade

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, II/47; Tirmizî, Savm 47 (751) (Hasen sahih)

⁵⁸ Müslim'deki ziyade.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, I/215; Buhârî, Cenaiz 19; Müslim, Hac, 93 (1206)

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, IV/309, (Ş. Arnavud: Sahih); Tirmizî Hac, 57 (889) (Elbani: Sahih), (2975) (Hasen sahih); Nesâî Hac, 203 (3016)

⁶¹ Tirmizî'nin diğer rivâyetinde Peygamberimiz "Hac Arafat'tır" şeklinde üç kere tekrarladığı nakledilir. Bk. Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'ân, 3 (2975) (Hasen sahih)

*fi sem'î nuran ve fi besarî nura. Allahümme'srah lî sadrî ve yessir lî emrî ve eûzü bike min vesvasî's-sadri ve şetâti'l-emri ve fitneti'l-kabri. Alla-hümme innî eûzü bike min şerri ma yelicü fi'l-leyli ve şerri ma yelicü fi'n-nehari ve şerri ma tehubbü bihi'r-rîhu ve min şerri bevaigî'd-dehri."*⁶²

h- Arafat dağı: Peygamberimizin Arafat'taki konuşmasından sonra (Bilal) ezan okudu, kamet getirdi ve Rasûlullah öğleyi kıldırdı, ardından tekrar kamet getirdi ve Rasûlullah ikindiye kıldırdı (iki namazı cem etti). Aralarında hiçbir şey kılmadı. Sonra Rasûlullah tekrar bineği Kasva'ya bindi ve vakfe yaptığı yere geldi. Bineği Kasva'nın karnını kayalara⁶³ doğru çevirdi, İnsanların toplandığı yeri/tepeyi⁶⁴ önüne aldı, kibleye döndü, güneş batıncaya kadar vakfesine burada devam etti.⁶⁵

1- Müzdelife'ye Hareket: Cahiliye döneminde insanlar güneş batmadan Arafat'ı terk ederlerdi. Rasûlullah buna tevhidî bir muhalefet olarak kendilerinin güneş battıktan sonra hareket edeceklerini belirtti.

i- Peygamberimiz yolda abdest aldı ve Müzdelife'de akşam ile yatsı namazını cem etti.⁶⁶ Sonra cemerata atılacak taşları topladı.⁶⁷

j- Bayramın birinci günü Hz. Peygamber Akabe cemresine taş attı, sonra kurbanını kesti ve ardından tıraş oldu. Ancak bazı kişiler erken tıraş olmuş ya da önceden kurban kesmişlerdi. Peygamberimiz,

⁶² Beyhaki, V/117 (9258) (Beyhaki dedi ki: Burada Musa b. Ubeyde zayıftır ve kardeşi de Hz. Ali'ye ulaşamamıştır.) Duanın trc: "Tek olup, ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur. Otorite O'nundur, hamd O'nadır, hayır O'nun elindedir ve O her şeye kadirdir. Allahım, kalbimde nur kıl, kulağımda nur kıl, gözümde bir nur kıl. Allahım, göğsümü aç/genişlet, işimi kolaylaştır. Göğsüme gelen vesveselerden, iş(ler)in karışmasından⁶² ve kabir fitnesinden sana sığınırım. Allahım, gece olacaklardan ve gündüz olacaklardan, rüzgarın getirdiği (şerlerden/tehlikelerden) ve zamanın musibetlerinden sana sığınırım."

⁶³ Bu kayalar Cebel-i Rahme'nin eteklerindedir. Bazılarının iddia ettiği gibi Cebel-i Rahme'ye tırmanarak vakfe yapmak müstehap değildir. Nevevi, *age.*, VIII/185

⁶⁴ Nevevi, *age.*, VIII/186

⁶⁵ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, *Kübra*, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074)

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, V/200 (Ş. Arnavud: Sahih); Nesâî Mevakît 50 (609)

⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, I/215 (Ş. Arnavud: Sahih); Nesâî, *Kübra*, II/435 (4063); İbn Mace, Menasik 63 (3029) (Elbani: Sahih)

kendisine gelip bu durumu soranlara "zarar yok, şimdi tıraş ol" ya da "şimdi kurbanını kes" diyerek dinde zorluk olmadığını belirtti.

Hz. Peygamber Akabe cemresini binek üzerinde taşıladı. Çünkü insanların onu görmesi ve aynı şekilde ibadet etmeleri gerekiyordu. Bunun son haccı olduğunu defalarca belirtiyor ve ibadette kendisinin taklit edilmesini emrediyordu. Bununla ilgili olarak Cabir b. Abdullah (r.a) şöyle anlattı:⁶⁸ Kurban (bayramı) günü Rasûlullah'ı (s.a.v) şeytan taşlarken gördüm, şöyle diyordu: "Hac ibadetinizi benden öğrenin! Bilemiyorum, belki bu haccımdan sonra bir daha hac yapamam."

k- Hz. Peygamber'in kestiği kurbanlar: Peygamberimiz Veda haccına gelirken yanında kurbanlık devesini getirmişti. Bu hayvan, bineği olan Kasva isimli devesi değildi. Hz. Ali de Yemen'den 100 kadar deve getirmişti. Bazı rivâyetlerde bu develerin zekâtlık hayvanlar olduğu nakledildi. Hacıların ihtiyacı olduğu için Peygamberimiz bu hayvanların kesilip kazanlarda pişirilmesi ve insanlara ikram edilmesini istedi. Bizzat kendisi 63 tanesini boğazladı, kalanları da boğazlaması için Hz. Ali'ye emretti.⁶⁹

l- İhramdan çıkmak için tıraş: Peygamberimizin saçları genelde kulak yumuşağına kadar uzun olurdu. Rivâyetlere göre, saçlarını umre ve hac dışında kazıtmamıştı. Özellikle Hudeybiye'de ve Veda haccında bu konu üzerinde çok durmuş, ihramdan çıkarken tahlik yapanlara (saçlarını kazıtanlara) dua etmiştir. Yaşananları sahabe-i kiram şöyle nakletti: "Rasûlullah (s.a.v) dedi ki:⁷⁰ "(İhramdan çıkmak için) saçlarını kazıtanlara Allah rahmet etsin!" Denildi ki: "Saçlarını kısaltanlara da, ey Allah'ın Rasûlü!" Rasûlullah: "Saçlarını kazıtanlara Allah rahmet etsin!" "Saçlarını kısaltanlara da, ey Allah'ın Rasûlü!" "Saçlarını kazıtanlara Allah rahmet etsin!" "Saçlarını kısaltanlara da, ey Allah'ın Rasûlü!" "Saçlarını kısaltanlara da (Allah rahmet etsin)!"

⁶⁸ Müslim; Hac 310, (2197); Ebû Davud; 78 (1970)

⁶⁹ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074)

⁷⁰ Lafız Müslim'in, Hac 318 (1301); Ahmed b. Hanbel, I/353, II/16, 34 ; Buhârî, Hac 127; Ebû Davud, Menasik, 79 (1979); Nesâî, Kübra, IV/449 (415) Şahitleri: Yahya b. Husayn'ın nenesinden. Ahmed b. Hanbel, IV/70; Malik b. Rabî'a'dan, Ahmed, IV/177; İbn Kârib babasından, Ahmed, VI/393; Ebû Hüreyre'den: Buhârî, Hac 127; Müslim, Hac 320 (1302)

Bu söz Hudeybiye'de ve Veda haccında söylenmiştir: a-Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bu Olayın Hudeybiye'de geçtiği nakledildi.⁷¹ b-Humeydi'de bu Olayın Veda haccında da geçtiği nakledildi.⁷² İbn Abdilber bu konuda icma olduğunu belirtti.⁷³

Kadınlar ihramdan çıkarken saçlarından biraz alırlar ve kısaltırlar. Ancak onların saçlarını kazıması yasaktır. Çünkü bu kadın için bir işkence sayılır. Kadınların yaratılışları itibariyle süslenmesi ve güzelliğini bozacak şeylerden kaçınması gerekir. Bu nedenle onlara altın takı ve ipek elbise giymek câizdir. Ancak bunu dışarıya, yabancı erkeklerin yanına taşımaması ve tesettüre riayet etmesi gerekir. Hz. Ali'den (r.a):⁷⁴ "Rasûlullah (s.a.v) bir kadının saçını kazıtmasını yasakladı."

m- Peygamberimizin İfaza (farz) tavafi için Kâ'be'ye gitmesi: Peygamberimiz kurban kesimi ve saç tıraşından sonra ihramdan çıkmıştı. Bundan sonra farz olan İfaza tavafini yapmak için Kâ'be'ye gitti. Peygamberimiz zevalden önce Kâ'be'ye vardı ve tavaf etti. Tavafi herkesin görmesi için binekli olarak yaptı. Safa ile Merve arasında önceki sa'y dışında yeni bir sa'y yaptığına dair bir haber nakledilmedi. Tavaf bittiğinde ise öğle namazı vakti girmişti. Peygamberimiz öğle namazını orada kıldı(rdı).⁷⁵

* Cabir'den (r.a):⁷⁶ "...Sonra Rasûlullah (s.a.v) bineğine bindi ve Kâ'be'de ifaza (farz) tavafini yaptı. Mekke'de öğle namazını kıldı. (Kuyudan) zemzem çekip insanlara ikram eden Abdülmuttalib oğullarının yanına geldi ve dedi ki: "Ey Abdülmuttalib oğulları, zemzem çekiniz. Eğer insanların bu ikramınıza hücum edeceğinden çekinmeseydim sizinle (kuyudan) zemzem çekerdim."

⁷¹ İbn Ömer'den, Ahmed, II/34, 151 (Ş. Arnavud: Sahih); Ebû Said el-Hudri'den, Ahmed, III/89 (Ş. Arnavud: Sahih)

⁷² Humeydi, *Müsned*, II/415 (931)

⁷³ İbn Abdilber, *Temhid*, VII/266

⁷⁴ Tirmizî, Hac 75 (914), (Elbani: Zayıf), (Tirmizî bu rivâyetin Hammad b. Seleme-Katade-Hz. Âişe yoluyla da rivâyet edildiğini ve ulemanın hepsinin bu görüşte olduğunu belirtti.); Nesâî, Zinet 4 (5049), (Elbani: Zayıf); Hz. Osman'dan şahidi için bk. Bezzar, II/92 (447), (Bezzar: Senedde Ravh bulunmakta ve kuvvetli değildir.)

⁷⁵ İbn Kesir, *Siret*, II/430

⁷⁶ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, *Kübra*, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074)

n- Peygamberimiz Kâ'be'nin örtüsünü değiştirdi: Rasûlullah (s.a.v), haccı sırasında Kâ'be'ye Yemen kumaşı⁷⁷ örttü. ⁷⁸ Daha sonra Hz. Ömer Kâ'be'ye beyaz keten ve Yemen kumaşı⁷⁹ örttü. ⁸⁰

o- Hz. Peygamber Mina gecelerinde Kâ'be'ye gider, tavaf eder, dua ve namazından sonra daha sabah namazı vakti girmeden Mina'ya geri dönerdi. Sahabenin büyük çoğunluğu bayram günlerinde Rasûlullah ile birlikte Mina'da kaldı. Bazıları Rasûlullah'tan izin alarak Mekke'ye gitti ve orada kaldı. ⁸¹

ö- Peygamberimiz bayramın birinci günü öğleden önce sadece Akabe cemresine taş attı. Ama ikinci, üçüncü ve (Mina'da kalanlar için) dördüncü günü üç cemreye de öğleden sonra taş attı.

Peygamberimiz hacda altı yerde durdu ve dua etti: (1)-Safa tepesinde, (2)-Merve tepesinde, (3)-Arafat'ta, (4)-Müzdelife'de, (5)-Küçük cemrenin yanında, (6)-Orta cemrenin yanında. ⁸²

p- Peygamberimiz bayramın dördüncü günü taşlamadan sonra öğle namazını Muhassab'da (Ebtah'ta) kıldı ve oraya yerleşti: Bayram gününün ikincisine *yevm-i kar* (يوم القَرّ) (durma günü), üçüncüsüne *yevm-i nefr-i evvel* (يوم النفر الأول) (ilk ayrılma günü), dördüncü güne ise *yevm-i nefr-i sani* (يوم النفر الثاني) (ikinci ayrılma günü) denmektedir. Çünkü Allah âyetinde (... فمن تعجل) buyurmaktadır. ⁸³ Mina'da kalmayan ya da kalıp da dördüncü günü fecrin doğuşundan önce Mina'dan ayrılan kişi dördüncü gün taş atmaz. Çünkü ibadet vaktinden önce Mekke'ye gitmiştir. ⁸⁴

⁷⁷ İbn Manzûr, IV/159

⁷⁸ Heysemî, *Buğyetü'l-Bahis an Zevaidi Müsnedi'l-Haris*, I/464 (391)

⁷⁹ Zemahşeri, *Faik*, III/65; Kamil Miras, age., VI/46

⁸⁰ Abdurrezzak, V/89 (9085)

⁸¹ Taberanî, *Evsat*, VI/197 (6176); Mütâbii için bk. Taberanî, *Kebir*, XII/205 (12904); Beyhaki, V/146 (9433); Elbani, *es-Silsiletü's-sahiha*, II/439 (804)

⁸² İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/287-288

⁸³ Bu âyetin mealı: "Sayılı günlerde Allâh'ı anın (tekbir alın). Kim (bayramdan sonraki) iki gün içinde (Mina'da işini bitirir ve) dönerse ona bir günâh yoktur. Kim de (4. gün) kalırsa korunduğu takdirde ona da günâh yoktur. Allah'a karşı takva sahibi olun. Bilin ki hepimiz O'nun huzûruna toplanaksınız." (el-Bakara, 2/203)

⁸⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, X/8; Mübarekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, IV/26

r- Hz. Âişe'nin konakladıkları Muhassab'dan *umre ihramı* için kardeşiyle Ten'im'e gitmesi: Hz. Aişe annemiz Medine'den yola çıktıklarında önce umreye niyetlenmişti. Daha sonra hac yaparak diğer sahabiler gibi iki ibadeti birleştirmek (temettu/kıran yapmak) istiyordu. Olayın devamını şöyle anlatmaktadır: ⁸⁵

“...Mekke'ye gelmeden önce (Serif denilen yerde) hayız gördüm. Ben böyle hayızlı iken Arefe günü geldi. Durumu Rasûlullah'a arz ettim. Dedi ki: “Umreni terk (fesh) et! Saçını çöz, onu tara (temizlen) ve hac için telbiye getir (niyet et)!” Bu şekilde yaptım. Rasûlullah Hasba (Ebtah/Muhassab) gecesinde beni kardeşim Abdurrahman ile birlikte Ten'im'e gönderdi.” Abdurrahman onu (kardeşini) terkisine aldı, Hz. Âişe önceki (yapamadığı) umresinin yerine umre yapmak için telbiye getirdi (niyet etti).” (Râvi Urve ekledi);⁸⁶ İzzet ve celal sahibi Allah onun haccını ve umresini böyle takdir etti. Böyle yapılmasından dolayı (ceza olarak) kurban veya oruç ya da bir sadaka gerekmemektedir.

s- Peygamberimiz bayramın dördüncü günü öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını Mekke'de kıldı ve Muhassab'da istirahat etti: Hz. Peygamber (s.a.v) öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kıldı(rdı). Sonra Muhassab'da uzanıp dinlendi/uyudu. Sonra (seher vaktinde) binine binip Kâ'be'ye gitti ve onu tavaf etti. ⁸⁷

6- Mekke'den Ayrılış

a- Veda tavafı ve Mekke'den ayrılış: Hz. Âişe kardeşi Abdurrahman ile birlikte umrelerini tamamladılar, 14 Zilhicce Çarşamba günü seher vaktinde Rasûlullah'ın yanına ulaştılar. Rasûlullah ashabına yolculuğa başlamalarını duyurdu/emretti. Sonra hareket etti. Sabah namazından önce Kâ'be'ye uğradı. Yola çıkacağında Kâ'be'yi tavaf etti ve şöyle dedi: ⁸⁸ “Hiç kimse son varacağı yer Kâ'be (veda tavafı) olmadıkça bir yere ayrılmaz!” Sonra Medine'ye doğru yola çıktı. ⁸⁹

⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, VI/191; Buhârî, Umre, 7; Müslim, Hac, 111 (1211); Nesâî, Menasik 48 (2717)

⁸⁶ Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, III/610

⁸⁷ Buhârî, Hac 143

⁸⁸ Müslim, Hac 379 (1327) İbn Mace, Menasik 82 (3070)

⁸⁹ Ebû Davud, Menasik 86 (2006); (Elbani: Sahih)

b- Hayızlı kadından Veda tavafının düşmesi: Veda tavafı yapmak vaciptir. Fakat bu sorumluluk hayız ya da nifas gören kadından düşmektedir. Mekke'den dönüş sırasında Safiye annemiz hayız gördü. Rasûlullah ondan sorumluluğun kalktığını belirtti ve Mekke'den ayrılma emrini verdi. Bu olayı Hz. Âişe şu şekilde anlatır: "Safiye bt. Huyey ifaza tavafından sonra hayız gördü. Rasûlullah'a (s.a.v) hayzını haber verince Rasûlullah şöyle dedi: "O bizi (şimdi) burada tuttu mu/gidişimizi engelledi mi, yani?" Ben: "Ey Allah'ın Rasûlü! O, ifaza tavafını yaptı" deyince Rasûlullah şöyle buyurdu:"O halde ayrılabilir/gidebilir.""⁹⁰ İbn Abbas da (r.a) bunu şöyle haber verdi:⁹¹ "İnsanların (hac ya da umrede) en son varacakların yerin Kâ'be'de (veda tavafı) olması emredildi. Ancak hayızlı kadınlardan bu emir kaldırıldı."

7- Medine'ye Giden Yol

a- Zi Tuva'da Geceleme (15 Zilhicce): Peygamberimiz Mekke'ye geldiğinde ve Mekke'den ayrılırken Zi Tuva'da konaklar, sonra yoluna devam ederdi.⁹²

b- Gadir-i Hum'da konaklama: Bize ulaşan hadislere göre Peygamberimiz (s.a.v) Medine'ye dönerken Zilhicce'nin 18'i Pazar günü Mekke ile Medine arasında Cuhfe'ye yakın olan Gadir-i Hum mevkiinde konaklamış, burada öğle namazı kıldırılmış ve bir konuşma yapmıştır.⁹³ Bu konuşma Hz. Ali ve Ehl-i beytin önemi, ayrıca Rasûlullah'ın vefatından sonra Ehl-i beyte sahiplenmek ile ilgilidir. Bu konuşmanın sebebi bazı kişilerin Rasûlullah'a gelerek Hz. Ali hakkında şikâyetle bulunmalarıdır. Yemen'den gelirken Hz. Ali'nin disiplinini⁹⁴ aşırı bulan bu kişiler Hz. Peygamber'e şikâyetle bulununca, Peygamberimiz böyle bir konuşma yapmak zorunda kalmıştı.⁹⁵ Şöyle demişti: "Allahım! Ben kimin

⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, VI/82, 85, 164; Buhârî, Hac, 73; Müslim, Hac, 382 (121); Tirmizî, Hac 99 (943)

⁹¹ Buhârî, Hac 143; Müslim, Hac 380 (1328)

⁹² Buhârî, Hac 148

⁹³ İbn Kesir, *Siret*, II/444-445

⁹⁴ İbn Hişam, *Siret*, VI/8; Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Daru'l-kütüb'il-ilmîyye, Beyrut, 1407; II/205; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, V/208

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, IV/281 (Ş. Arnavud: Sahih ligayrihi); Ayrıca bk. İbn Ebî Şeybe, VI/372 (32118)

velisi (dostu) isem Ali de onun velisidir (dostudur). Allahım sen onu veli edineni veli (dost) edin, onu düşman edineni de düşman edin.”

Buradan bazı Şia âlimlerinin anladığı gibi, Hz. Ali ve Ehl-i beytin daha sonra halife olması anlaşılmaz. Sahabe de böyle anlamamış ve Hz. Ali dördüncü halife olarak seçilmiştir. Hz. Ali'nin dördüncü halife seçilmesinin birçok hikmetleri ve Şia'nın önceki halifelerle ilgili iddialarına cevap vardır. Hz. Ali önceki uygulamaları aynen kabul etmiş, değiştirmemiş ve devam ettirmiştir. Demek ki önceki üç halifenin uygulamalarını onaylamıştır. Allah onlardan razı olsun.

c- Peygamberimiz ve sahabe Medine sınırlarına ulaştılar: 18 Zilhicce Pazar günü Hz. Peygamber Gadir-i Hum'dan yola çıktı. Dönüşte muhtemelen Medine'den geldiği güzergâhı takip etti. 21 Zilhicce Çarşamba günü Ravhâ'ya vardı ve aynı gün Zilhuleyfe'ye ulaştı. Ancak Peygamberimiz geç saatte şehre girmezdi. Zilhuleyfe'de geceledi ve sabahleyin Medine'ye doğru hareket etti.

Hz. Peygamber seferden dönüşünde gece şehre girmezdi, sabah beklerdi ve bunu başkalarına da emrederdi: Enes b. Malik (r.a) anlattı:⁹⁶ “Hz. Peygamber (s.a.v) (seferden dönüşünde) gece ailesine/evine gitmezdi.⁹⁷ Onların yanına sabah ya da akşama doğru girerdi.”

d- Peygamberimiz Medine'yi gördüğünde tekbir getirir ve dua ederdi:

Rasûlullah (s.a.v) bir savaştan ya da hacdan veya umreden dönerken arazinin rampa kısmını çıkarken üç kere tekbir getirir ve şöyle derdi: ⁹⁸ “*La ilahe illahü vahdehü la şerikeleh lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr, ayıbûne, tâibûne, âbidûne, sâcidûne li Rabbina hamidûne, sadakallahü va'deh ve nasara abdeh ve hezeme'l-ahzâbe vahdeh.*”⁹⁹

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, II/125 (Ş. Arnavud: Sahih); Buhârî, Umre 15; Müslim, İmare 180 (1928)

⁹⁷ Kamil Miras, age., VI188

⁹⁸ Malik, Hac 81 (942); Ahmed b. Hanbel, II/5, 10, 15, 21, 105; Buhârî, Hac, 12; Müslim, Hac 428 (1344); Ebû Davud, Cihad 158 (2770)

⁹⁹ Duanın trc: “Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. Onun ortağı yoktur, bütün güç/otorite ve hamd (övgü) ona aittir. O her şeye kadirdir. Biz (Rabbimiz) e dönenler, tövbe edenler, ibâret (kulluk), secde ve hamd edenleriz.⁹⁹ O (Allah) vadinde durdu, kuluna yardım etti ve gruplar halinde saldıran düşmanı tek başına perişan etti.”

e- Hz. Peygamber Medine'ye ulaştığında mescidin önünde deven-
sinden indi ve mescitte iki rekât namaz kıldı, sonra evine gitti: Bu olayı
İbn Ömer (r.a) şöyle anlatır:¹⁰⁰ “Rasûlullah (s.a.v) Veda haccından (Me-
dine'ye)¹⁰¹ döndüğünde devesini mescidin kapısında ihtırdı. Sonra mes-
cide girdi ve iki rekât namaz kıldı. Sonra evine döndü.” (Râvi) Nafi' ek-
ledi: “Abdullah b. Ömer de böyle yapardı.”

f- Hz. Peygamber Medine'ye döndüğünde minbere çıktı ve bir ko-
nuşma yaptı. Önce Allah'a hamd ve sena etti. Sonra şöyle dedi:

*“Ey insanlar! Ebû Bekir bana hiç kötü davranmadı. Onunla ilgili bu
(durumu) bilin.*

*Ey insanlar! Ben Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Ab-
durahman b. Avf ve ilk muhacirlerden razıyım. Onlarla ilgili bu (durumu
da) bilin.*

*Ey insanlar! Ashabım, akrabalarım ve eşlerimin akrabaları¹⁰² konu-
sunda benim haklarımı koruyun. Onlardan birisine yapılan zulüm sebe-
biyle Allah sizi aramasın (sonra çok kötü olur).*

*Ey insanlar! Müslümanlara karşı dillerinizi tutun. Onlardan birisi
öldüğü zaman onun hakkında hayırlı şeyleri konuşun.”¹⁰³*

Sonuç

Hz. Peygamber hayatının son aylarında veda haccını eda etti. Bu
konuda hadis kitaplarında *Kitabu'l-Hac, el-Menasik* başlıkları altında
Hz. Peygamber'in hac uygulaması detaylı olarak bulunmaktadır. Veda
haccı konusundaki en uzun hadisi bize Cabir b. Abdullah nakletmiştir.
Bu hadis Müslim'de geçmekte ve adeta veda haccını kısaca özetlemek-
tedir. Ayrıca bu hac yolculuğuna katılan eşleri, yakın dostları ve diğer
ashabı gördükleri, yaşadıkları her fotoğrafı ve detayı bize nakletmişler-
dir. Bunar da senetleriyle bize ulaşmıştır. Dünya tarihinde böylesine di-

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, II/129 (Ş. Arnavud: Hasen); Ebû Davud, Cihad, 166 (2782)
(Elbani: Hasen)

¹⁰¹ Bu ziyade için bk. Ebû Davud, Cihad, 166 (2782)

¹⁰² İbn Manzur, age., IV/471

¹⁰³ Taberanî, *Kebir*, VI/104 (5640); Heysemî; Senedde bilinmeyen kişiler
bulunmaktadır, dedi. Bk. *Mecma'*, IX/157; İbn Hacer, *İsabe*, III/205 (3554), (İbn
Hacer başka tarikleri de nakletti.)

sipline edilmiş bir biyografi çalışması yoktur. Bu sadece Hz. Peygamber'e nasip olmuştur. Çünkü o son peygamberdir ve sünneti (dünya görüşü) kıyamete kadar yaşayacaktır.

Hz. Peygamber'in veda haccı insanları öylesine etkilemişti ki Müslümanlarca 15 asırdır aynı ibadet tekrar edile gelmiş, unutulmamış, hatta birçok âlim ve yazar hac hatıralarını, duygu ve düşüncelerini kaleme aldılar. Bu konudaki bazı çalışmalar şunlardır; İbn Batuta'nın, *Rihletü İbn Batuta'sı*, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'si* (9. Ciltte hac hatıraları), Endülüslü âlim Kalesadi'nin (Gırnata'dan yola çıkışıyla 15 yıl süren hac ve ilim yolculuğunu anlattığı yolculuğu) *Rihletü Kalesadi'si*, Ali Şeriatî'nin *Hac* ve Necip Fazıl'ın *Hac* kitapları bunlardan bazılarıdır. Sezai Karakoç'un dediği gibi: *O şarkıya özenip söylenecek mısralar vardır. Bütün haclar veda haccına özenip söylenen/yaşanan güzel hatıralardır.*